

Химинець М.Д.
(Ужгород, Україна)

МЕТАФОРИЧНЕ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ АМЕРИКА

Стаття присвячена опису концептуальної метафори. Проаналізовано метафоричне втілення концепту АМЕРИКА, джерелом якого найчастіше виступає антропоморфний код. Розглянуто інші метафори газетного дискурсу із досліджуванним концептом.

Ключові слова: *метафора, когнітивна лінгвістика, політична метафорологія, метафоризація, аналогія.*

Статья посвящена описанию концептуальной метафоры. Проанализировано метафорическое воплощение концепта АМЕРИКА, источником для которого чаще всего выступает антропоморфный код. Рассмотрены другие метафоры газетного дискурса с изучаемым концептом.

Ключевые слова: *метафора, когнитивная лингвистика, политическая метафорология, метафоризация, аналогия.*

The article is devoted to the study of conceptual metaphor. The concept "America" has been researched with the anthropomorphic code as its source. Other newspaper discourse metaphors have been investigated together with the concept under analysis.

Key words: *metaphor, cognitive linguistics, political metaphor science, metaphorization, analogy.*

Учення про метафору бере свій початок ще з праць Аристотеля, який першим вказав на її пізнавальний потенціал. Уже майже два тисячоліття метафора постійно перебуває в центрі уваги мовознавців. Останнім часом науковий інтерес до неї тільки зростає і це пов'язано з появою нового напрямку досліджень – когнітивної лінгвістики, яка розглядає метафору «як основну

ментальну операцію, як спосіб пізнання, категоризації та концептуалізації світу, адже з її допомогою людина не тільки виражає свої думки, але й мислить» [11]. Тому в основі когнітивного підходу до вивчення метафори лежить положення про її ментальний характер (онтологічний аспект) та пізнавальний потенціал (епістеміологічний аспект).

Дослідженню метафори присвячені праці А. Річардса, М. Бірдслі, Х. Ортега-і-Гассета, Е. МакКормака, П. Рікера, Е. Кассіра, М. Блека та Н. Арутюнової [8], однак саме Дж. Лакофф і М. Джонсон у праці «Метафори, якими ми живемо» розробили теорію, що внесла системність в опис метафори як когнітивного механізму і продемонструвала великий потенціал її застосування в практичних дослідженнях. Згідно з когнітивною теорією, метафора – це поверхове відображення концептуальних метафор, які закладені в понятійну систему людини і структурують її сприйняття, мислення і діяльність. А в основі метафоризації лежить процес взаємодії між структурами знань двох концептуальних доменів – сфери-джерела і сфери-мішені [6: 9].

За допомогою метафори людина намагається все нове і складне для розуміння осмислити через призму більш знайомої їй сфери. Тому сьогодні надзвичайно популярними є дослідження концептуальної метафори в політичній комунікації, яка відрізняється складністю і високим ступенем абстракції. Про це свідчить виокремлення як окремого напрямку лінгвістичних досліджень політичної метафорології, утвореної на порубіжжі політичної лінгвістики, метафорології, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, дискурс-аналізу, психолінгвістики та інших «субдисциплін» [2: 15].

У дослідженні політичної комунікації важливим є дискурсивний підхід, який враховує політичну ситуацію, в якій було створено текст, та його співвідношення з іншими текстами, а метафора вивчається із урахуванням політичних поглядів і особистісних рис автора та цілей, які він переслідує [12].

Дослідженню метафори в політичному дискурсі присвячені роботи О. Андрейченко [1], Х. Дацишин [3; 4], М. Піменової [7], С. Філатенко [9], О. Чадюк [10] та А. Чудінова [11; 12; 13], виконані на матеріалі різних мов.

Однак у вітчизняному мовознавстві, на відміну від російського, бракує наукових розвідок із вивчення концептуальних політичних метафор, характерних для опису певної країни світу. Тому мета нашої статті – дослідити метафоричне втілення концепту *АМЕРИКА* в газетному дискурсі.

Під метафоризацією ми розуміємо перенесення ознак одного предмета чи дії на інший за подібністю. Важливу роль у цьому процесі відіграє аналогія, коли для розуміння чогось нового і незрозумілого людина намагається застосувати елементи більш знайомої сфери. Отже, з позицій когнітивної лінгвістики метафора – це не художній засіб, а вияв аналогових можливостей людського мислення. Розрізняють орієнтаційні метафори, онтологічні та структурні, які дають можливість використовувати одну понятійну сферу для опису іншої [13]. Як слушно підмітила М. Піменова, найчастіше джерелом створення метафор виступає антропоморфний код. Тому не дивно, що в політичній комунікації дуже часто зустрічаються антропоморфні метафори, у яких ті чи інші політичні реалії виражаються ознаками людини [7]. Наприклад, людськими рисами наділені Сполучені Штати Америки. Зокрема, ця країна має:

досвід: *«Приміром, **досвід США** показує, що близько двох третин усіх продовольчих товарів, які є у продажу в цій країні, містять ГМ-інгредієнти»* [5, №39 (363), с. 11];

імідж: *«Аби війна з тероризмом принесла успіх, **Сполученим Штатам** слід було б подумати про новий **імідж**»* [5, №39 (414), с. 5];

наміри: *«Ми, комуністи Румунії, рішуче виступаємо за відновлення Радянського Союзу в його старих кордонах, тому, що тільки ця держава може протистояти Сполученим Штатам, – заявляє один із лідерів РКП О. Пантазі. – Наша партія давно звернула увагу на **агресивні наміри США**, спрямовані на розширення НАТО...»* [5, №47 (422), с. 21];

настрої: *«...мусульмани переконуються у **войовничих настроях США**, котрі для зміни ситуації в регіоні покладаються лише на військову силу»* [5, №39 (414), с. 5];

успіх: *«Лише **успіхи США** можна частково пояснити наявністю верстата для друку доларів і можливістю купівлі на них наукових і конструкторських талантів за кордоном»* [5, №39 (363), с. 12];

цілі: *«І справді, **воєнними цілями Сполучених Штатів в Афганістані** були: усунення руху Талібан від влади, захоплення або знищення «Аль-Каїди», поява в країні підконтрольного Вашингтону уряду та створення умов, за яких терористи не зможуть привільно почуватися на афганській землі»* [5, №39 (414), с. 5].

Застосування зооморфної ознаки дозволяє виразити або підкреслити особливу агресивність та холоднокривність у поведінці деяких країн, напр.: *«В усіх республіках постійно страйкують не менше 20 % робітників, злидні та безробіття розпочалися відразу ж після того, як НАТО і **США розірвали Югославію на шматки**»* [5, №47 (422), с. 21].

Відносини між країнами також нагадують людські, наприклад, держави:

мають союзників і ворогів: *«**США та їхні союзники** будуть змушені взяти на себе відповідальність за країну, не знайому з демократією, де залізна рука диктатора тримає під контролем усе, давить у зародку, приміром, релігійну й етнічну ворожнечу»* [5, №30 (405), с. 5];

*«Комуністи переконані, що після руйнації комунізму **головним ворогом Америки** залишилось російське православ'я»* [5, №10 (385), с. 16];

домовляються або погрожують, маніпулюють, тиснуть:

*«Так, компенсації за мертвих одержать лише ті спадкоємці чи родичі, заповідачі яких померли після 15 лютого 1998 року – дня, коли **велика Америка домовилася про виплати з багатою Німеччиною**»* [5, №10 (385), с. 11];

*«**Усе це дратує Росію**, але коли зі **сприяння США** було закладено перший символічний камінь у фінансоване США будівництво нафтопроводу Баку–Тбілісі–Джейхан і Вашингтон виділив на його будівництво 2 млрд. доларів, роздратування перейшло в лють, і міноборони Росії Іванов **почав погрожувати Грузії** превентивними ударами»* [5, №39 (414), с. 2];

«США цим ударом хочуть показати: так буде з кожним, хто наважиться чинити спротив експансії НАТО, тобто США» [5, №47 (422), с. 21];

«Втім, європейці можуть використовувати для тиску на США лише дипломатичні методи, а позиція держав, розташованих безпосередньо поблизу іракських кордонів, має для Вашингтона принциповий характер у разі планування воєнної операції...» [5, №30 (405), с. 5];

надають підтримку, виявляють прихильність або пред'являють претензії: «Найпалкішу підтримку в економічній війні, на думку США, їм надала дружба Великобританія...» [5, №39 (363), с. 10];

«США також чітко визначили свою прихильність до ідеї незалежності України» [5, №14 (338), с. 9];

«Це і проблеми інвестиційного клімату, і залучення американського капіталу в нашу економіку, і захист інтелектуальної власності – питання, в якому США мають певні претензії до України» [5, №48 (372), с. 15];

оголошують війну, ведуть бойові дії або зберігають нейтралітет: «Коли США оголосили терористам глобальну війну, їх підтримали практично всі країни світу...» [5, №39 (414), с. 5];

«Талібан оголошує джихад Сполученим Штатам та їхнім союзникам» [5, №39 (363), с. 5];

«Ще через три дні війну Сполученим Штатам оголосила Німеччина й Італія» [5, №48 (372), с. 20];

«Цього тижня британська преса опублікувала вже й варіанти бойових дій США проти міжнародного тероризму» [5, №39 (363), с. 5];

«Сполучені Штати зберігали нейтралітет, поки не виявилися втягненими у світовий конфлікт нападом 7 грудня 1941 р. Японії на Пірл-Харбор» [5, №10 (385), с. 23].

У політичній комунікації поширеною є метафора гри, в якій політика представлена як боротьба за владу і сферу впливу. Напр.: *«Несподіваний удар мав розгромити американський флот і надовго вивести США з гри» [5, №48 (372), с. 20].* Із нею перехрещується метафора спорту, яка описує постійне

змагання країн, де в гонитві за першістю лідерство заслужено належить Америці, напр.: *«Доти, поки ми хоча б не наздоженемо Америку в рівні інформатизації суспільства»* [5, №20 (395), с. 11];

*«Ніхто не стане сперечатися з приводу того, що на сьогодні **Китай** за всіма аспектами **поступається Сполученим Штатам**»* [5, №22 (346), с. 5];

*«Попри те що багато політологів теревенять про однополярний характер світової політичної системи (**лідируюча роль у ній належить, звісно, США**), скидати з рахунків Росію та Китай було б неприпустимою помилкою...»* [5, №22 (346), с. 5];

*«Зрозуміло, що у глобальному плані **лідер, звісно, США**, де всі сфери біотехнології розвиваються однаково добре і збалансовано, у т.ч. й розробка заходів безпеки...»* [5, №48 (372), с. 12].

Також ми звернули увагу на метафору шляху, наявну в багатьох культурах, що традиційно передає людське життя. Існування держави також дуже часто подається як рух у певному напрямку або у вигляді циклу, у якому період піднесення змінюється занепадом і навпаки. Напр.: *«**США роблять практичні кроки в цьому напрямку**»* [5, №48 (372), с. 4];

*«Європа перебуває на початку свого економічного відродження, тоді як **Америка завершує свій економічний цикл**»* [5, №3 (327), с. 10]. Однак, досить часто на шляху з'являються перепони, напр.: *«**Суперечності між США та РФ щодо долі Договору ПРО 1972 р. є сьогодні головною перешкодою на шляху забезпечення подальшого прогресу в сфері контролю над стратегічними озброєннями**»* [5, №14 (338), с. 1].

Цікавим є також той факт, що у політичній комунікації наявні види руху, пов'язані із плаванням. Для того, щоб рухатися у конкретному напрямку, необхідно мати курс, який, на думку Х. Дацишин, є протиставленням до некерованого пересування [3]. Напр.: *«**Я переконаний: американська демократія витримає випробування нинішнього драматичного періоду, а Сполучені Штати визначать свій внутрішньополітичний курс...**»* [5, №10 (385), с. 23]. Відхилення від узятого курсу передається словом «дрейфувати»,

напр.: «Люди, які люблять Америку, із прикрістю завважують, що **США** останні два десятиліття помітно **дрейфують** від класичної західної моделі «держави загального благоденства» у напрямі ліберального радикалізму, коли влада усуває всі перешкоди на шляху ще більшого збагачення багатих» [5, №22 (346), с. 18]. А от рух у фарватері означає дотримання головної лінії, напряму діяльності, напр.: «У **фарватері** зовнішньої політики **США** традиційно йде лише Великобританія» [5, №30 (405), с. 5].

Отже, газетний дискурс є благодатною джерельною базою для подальшого поглибленого дослідження метафоричного втілення концепту *АМЕРИКА*. Найчастіше тут зустрічаються антропоморфні метафори, коли певні політичні реалії виражаються ознаками людини, а також широко використовуються метафори гри, спорту та шляху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейченко О.І. Метафора театру в сучасному політичному дискурсі: когнітивний аспект [Електронний ресурс] / О.І. Андрейченко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2011_17_1/article/2.pdf
2. Будаев Э. В. Междисциплинарные истоки политической метафорологии / Э.В.Будаев. – Политическая лингвистика. – 2010. – 2 (32). – С. 15-25.
3. Дацишин Х. Транспортна метафора в українському політичному дискурсі: конотативний аспект [Електронний ресурс] / Х. Дацишин. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/movazmi/body/visnyk23/Statti_Datsyshyn.htm
4. Дацишин Х. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / Х. П. Дацишин. – Л., 2005. – 18 с.
5. Дзеркало тижня. – 2001, 2002. – №№ 3 (327), 14 (338), 22 (346), 39 (363), 48 (372), 10 (385), 20 (395), 30 (405), 39 (414), 47 (422).

6. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем: Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А.Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.

7. Пименова М.В. Концепт "УКРАИНА" (на материале российских СМИ) [Электронный ресурс] / М.В. Пименова. – Политическая лингвистика. – 2007. – 2 (22). – С. 52-60. – Режим доступа: <http://www.classes.ru/philology/pimenova-07.htm>

8. Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. — М.: Прогресс, 1990. — 512 с.

9. Філатенко І. О. Сучасна політична метафора в російськомовній газетній комунікації України: когнітивно-прагматичний опис [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / І. О. Філатенко. – К., 2003. – 20 с.

10. Чадюк О. М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Чадюк. – К., 2005. – 20 с.

11. Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации I (Глава 1-2) [Электронный ресурс] / А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2003. – 248 с. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics2/chudinov-03a.htm>

12. Чудинов А.П. Российская политическая метафора в начале XXI века [Электронный ресурс] / А.П. Чудинов. – Политическая лингвистика. – 2008. – 1 (24). – С. 86-93. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics2/chudinov-08.htm>

13. Чудинов А.П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) [Электронный ресурс] / А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2003. – 248 с. – Режим доступа: <http://www.durov.com/linguistics2/chudinov-01.htm>